

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1937-38

DRAMA

Din 2:50

JOSIP PAHOR:
VINIČARJI

J. PAHOR:

VINIČARJI

PREMIERA 28. SEPTEMBRA 1937

Avtor »Viničarjev«, socialne drame v petih dejanjih, je Jožc Pahor, ki je javnosti znan kot pisec dveh zgodovinskih romanov, in sicer »Medvladja« in »Serenissime«. O postanku svoje drame poroča sam, da je nastala iz dveh motivov: iz pozornosti, ki ga je v njem vzbudilo mezдно in socialno gibanje slovenskih viničarjev in pa zaradi srečanja s sinom premožnega kmečkega veljaka, z mladim človekom, ki se mu je uprlo življenje v očetovi hiši zaradi svoje krivičnosti in neusmiljenosti. Ta dva motiva sta dobro vidna v vsej drami, v kateri se organično prepletata, dokler ne privedeta dejanja do katastrofe.

V igri si stojita nasproti dve sili: veleposestnik in vinotržec, oblasten in brezobziren gospodarski mogotec, in pa viničarski proletariat, ki se bori za svoje pravice, dà, za najpreprostejšo možnost življenja. Ta viničarska množica ima poleg svoje skupne volje zagovornika in pristaša še v podjetnikovem sinu, mladeniču, ki so se mu pravkar odprle oči za krivice, ki se gode okoli njega, in za življenjsko čistost in pravičnost, ki ju pravkar šele razkriva v svojem srcu.

Dejanje drame je zgrajeno tako, da očetova brezobzirnost in trdost sproži gibanje med viničarji, ki so jih prebudile tudi sodobne socialne ideje, in gibanje, ki tako nastane v delavstvu, povzroči, da

se delodajalec zaplete z njim v boj, v katerem se poslužuje vseh sredstev brez vsake moralne izbire. To očetovo ravnanje da spet pobudo sinu, ki ga prisili, da odločneje premišlja o pravici in krivici, o morali in nemorali in da se naposled trdneje postavi na stran izkoriščanih in proti očetu.

Med podjetnikovimi sredstvi, ki se upirajo najpreprostejšemu moralnemu čutu, je poleg vsega drugega tudi načrt za odstranitev voditelja viničarskega gibanja, ki je hkratu prijatelj njegovemu sinu. Ta načrt je skrbno pripravljen in izveden. Treba je viničarje najprej razdvojiti, nato pa vzbuditi v njih nezaupanje do človeka, ki jih je vodil. Ko je doseženo to, zadostuje samo še pijanost, razburjen prizor in nerazsodna množica »odstrani« svojega voditelja sama. In to nečloveško dejanje, ki nujno izvira iz tega socialnega gibanja in iz vsega njegovega načina, odloči usodo podjetnikovega sina, ki prijatelja maščuje, in odloči usodo gospodarja samega, in njegovega doma, zaradi katerega se je krivičnost začela.

Pri pregledovanju osrednjih dveh osebnosti te drame se nehote domisliš mogočne Cankarjeve dvojice v »Kralju na Betajnovi«, Kantorja in Maksu. Primera s tema dvema postavama lahko tudi v glavnih stvareh pripomore k pravilni ocenitvi Pahorjevega dela. Kantor in Maks sta poleg prizora v »Hlapcih«, v katerem se odločilno srečata Jerman in župnik, gotovo najmogočnejša in najčistejša dramska značaja, oziroma sploh najčistejša literarna značaja v slovenski književnosti. V nobenem drugem slovenskem delu ni osebnost junaka tako čisto in dosledno izrisana, kakor v Kantorju in Maksu, ki ju je Cankar podal tako dovršeno, da sta resnično živa in hkratu do kraja dognana ne kot reprezentanta idej, temveč kot utelesitvi dveh silnih in velikih življenjskih načel, življenjskih moči: Kantor, kot utelesitev demoničnega in Maks, kot inkarnacija etičnega življenjskega principa.

Pahor svojih dveh nasprotnikov ni dognal do te neznanske globine in umetniške čistosti. Njegov veljak ni človek, obseden od demoničnega nagona po oblasti, marveč je samo nasilen uživač, kakor tudi njegov nasprotnik po svoji etični veličini ni par Maksu, marveč je tip tistega, kar se dandanes v pedagoški literaturi imenuje mladostnik, poln prvega življenjskega hotenja in navdušenja za vse

pravo in lepo, a tudi poln neke nejasnosti, nezrelosti in temnih nagibov, ki ga naposled privedejo do strašnega dejanja.

Taka sta Pahorjeva nasprotnika v primeri s Cankarjevima po globini zamisleka. Podobno se od Cankarjevih dveh razlikujeta tudi po ostri dognanosti svojih likov, dasi sta črtana navzlic temu z zelo verno roko in potezo. Prav tako sta tudi kot nasprotnika zelo pravilno in pravično odtehtana, tako da sta si po moči lahko resnična enakovredna nasprotnika in da ni nihče od njiju obremenjen z dejanji ali gestami, ki bi se ne skladale s celoto njegovega lika.

Prav tako je tudi dejanje, ki ga vodita dve osnovni misli, namreč: »Očetovo življenje se maščuje nad sinom« in pa: »Življenje brez socialne etike zahteva žrtve v okolju«, tudi to dejanje je zgrajeno smiselno, logično in brez vsiljive tendence in vzbuja vtis, da je njegovo gradnjo nadzirala volja pokazati življenje, kakršno je. Če vsem tem kakovostim prideneš še etično resnobo, s katero je drama napisana, se ti pokaže vsa vrednost Pahorjevega dela, ki je lep uspeh slovenske dramatike.

J. Vidmar.

Iz razgovora z avtorjem »Viničarjev« J. Pahorjem

»Gledališko občinstvo bo zanimalo, kako so nastali »Viničarji«. Ali bi hoteli kaj povedati o tem?«

Pred osmimi leti se je o viničarskem vprašanju pri nas precej govorilo. Slikale so se razmere v viničarskem ozemlju na način, da je človeka prijelo. Razkrivala se je vsa gmotna in moralna beda viničarjev, ki je naša javnost dotlej ni videla ali ni hotela videti. Saj se tudi danes še o tem govori in piše, a je pač tako, da gredo stvari mimo nas in ostajajo vprašanja — vprašanja. Name so one ugotovitve napravile vtis, ki se ga nisem mogel znebiti.

»In razmišljali ste, kako bi se snov književno uporabila?«

Niti najmanj, dokler ni naneseš slučaj, da sem spoznal mladega človeka iz premožne kmečke hiše, ki se je bil sprl z očetom in za-

pustil dom. Prav nič bi mu ne bilo treba v svet, a je že tako, da je imel dovolj življenjske sile v sebi in da je šel raje svojo pot, čeprav trdo, kakor da bi se bil uklonil očetovi pesti. Ta njegov upor mi je imponiral. Fant je imel velike zmožnosti, a prav za prav ničesar, kar bi mu omogočilo obstanek, nikakršne izobrazbe, ki bi pomenila gotov kruh. Ta snov, nasprotje med očetom in sinom, (ki je kazal vse znake krepke osebnosti), me je mikal po svoji dramatičnosti in začel sem razmišljati, kako bi ga oblikoval. Treba je bilo samo ozadja, tal, na katerih bi konflikt zrasel organsko.

Življenjske razmere med viničarji so se vam videle primerne za to ozadje, kaj ne?

Izredno. Primitivne so, zato se v njih lahko razvijajo najbolj goli človeški nagoni. Človeške strasti imajo vso svobodo, da se neomejeno razbohotijo. Če pa k individualno človeškemu prištejemo še socialne razlike, vidite, da je treba le zajeti, če hočete imeti močno podobo, stvarno in resnično. Greif nur ins volle Menschenleben! Ali — kakor pravi Taine: za osebnostjo naj se vidi družbena plast, a za njo človek in bestija v človeku. Resnica, ki jo pri tem razgalja, navadno boli, a nenravno in škodljivo je, če si zakrivamo oči pred njo. Resnica ima namreč moč, da končno vedno le koristi.

To je bil torej vzrok, da ste spisali »Viničarje«, izpovedati resnico?

Da. Reči moram pa še, da so me posebno privlačevale strasti primitivnih življenjskih razmer, ki so vse bolj sproščene, divje in prirodne. Čim večje strasti, tem močnejše učinkuje delo — zakon, ki velja za vse umetniško ustvarjanje! Naravno, če zadenete tudi oni zelo važni »kako« — kako namreč snov oblikovati.

»Viničarje« sem spisal v nekaj mesecih. Nekdo iz »tropa«, ki se poti in trudi«, mi je tedaj — sedem let je od tega — dejal, da je stvar slaba. Vedel sem, kaj pri naših razmerah taka avtoritativna izjava pomeni. Vzlic temu je delo končno doseglo čast, da ga je Narodno gledališče sprejelo v svoj repertoar.

Prvotno preobširni tekst sem precej krajšal. Pri izdelavi mi je dramaturg g. Josip Vidmar s svojim mnenjem in z nasveti zelo pomagal.

Končno naj še omenim, da sem skušal ves problem drame zajeti z etične strani, prepričan, da brez npravstvenega poudarka umetnost izgubi svoj pomen.

Drama je pisana realistično ter hoče biti kot taka odsev resničnega življenja in njegovih pojavov, ki se sicer v svojem globljem bistvu sramežljivo skrivajo v temo.

Jože Pahor.

»Viničarji«

Pripombe za režiserja.

Osnovna misel: Očetovo življenje se maščuje nad sinom.

Vzporedna misel: Življenje brez socialne etike zahteva žrtve v okolju.

Igro nosi Lah, ojačujejo jo Anžur, Ljuba in komisar.

Lah: človek, ki hoče uživati, erotik, amoralist, mož volje, ki ji nihče ne sme staviti meja. Ovire ga ne plašijo, ker ne izbira sredstev. Tak je v prvih treh dejanjih. V četrtem se zave, da dajo otroci življenju smisel, poskuša se sporazumeti s sinom, a ga premaga še enkrat dosedanje življenje. V dejanju noče več borbe s sinom, a se maščuje nad njim vsa njegova preteklost. Zlomi ga dejstvo, da postane sin morilec po njegovi krivdi.

Protiigro ima Andro, ojačujejo jo Klema, Lenart in Tunika.

Andro: mladostnik v oni dobi, ko je človek najlepši, ker je v njem višek npravnega sijaja, idealist in upornik obenem, mračen in zagrenjen, ker je rasel v bolni rodbinski zvezi. Naglo so se mu odprle oči, vidi, oponira, začenja borbo, se opoteka in se razvija v neizprosne npravnega borca, živa negacija očeta. Razmere so za njegovo poznavanje sveta preveč zamotane, presilne in ga končno zrušijo. Črta Androvega razvoja omahne v III. dejanju, pa se nato prestrmo pne, da konča v absurd: uboj Anžurja v V. aktu.

Značilnost: kakor je Lah po zunanosti negovan, je sin skromen, v delovni obleki, z zavihanimi rokavi, skoro zanemarjen. Pri očetu sama volja, ki se kaže tudi v nekaterih stereotipnih frazah (Kar hočem, mora iti! Vozel bomo presekali! Upognil ga bom!), pri Andru zagrenjenost, vidna ves čas na obrazu. Tudi iz njegove samozavesti in upornosti odseva zagrenjenost.

Klema: je uvedla protiigro, da spremlja potem sina v boju z očetom. Dasi je na Androvi strani, polna materinskega čuta, skuša posredovati med obema, da pozabi sama sebe. V prizadevanju sina vidi možnost, da postane Lah drugi človek. Prinaša omiljenje v ostro osebno borbo.

Ljuba: pravo nasprotje Kleme — afektirana, nečimerna, skuša biti elegantna, kakor je sicer naivna. Njena glavna vloga je, da pokaže osamljenost brata v rodbini.

Izven rodbinskega kroga

je ves viničarski svet od Anžurja do statistov viničarjev. Ta svet ima svojo fabulo, ki obsega odpor proti izkoriščanju v vseh oblikah (varanje pri plačevanju mezd, plačevanje s slabim vinom, izigravanje viničarjev, spletke, ki gredo do pobojev, poseganje v rodbinsko življenje viničarjev, demoralizacija viničarskih deklet in žena, nasilstva nad njimi, skratka: razpolaganje z dušami in telesi viničarske raje.) Odpor se sproži pri kopanju novega Lahovega vinograda. Tudi tu sta igra in protiigra, ki se prepletata z ono med Lahom in sinom. S prevaro, z grožnjami in nasiljem zmaga Lah, toda ob tragiki njegovega sina, Anžurja in njega samega so vendar vsi njegovi naporu prazni, ničevi, barbarstvo nikdar ne vodi k človekovi sreči.

Anžur: prava vsedlina barbarskih razmer v družbi, demoraliziran izkoreninjenec; zmožen je vsega in živi kot Lahov zaupnik od izdajstva nad človekom. Njegovo odurnost omiljuje umikanje, ki se jači proti koncu drame, da se bolje vidi Lahova brezvestnost. Vendar se Anžur otresa bolj iz **stra-**

hu, kakor pa zaradi kakega nramnega osvęščenja. Z njegovim umikom narase njegova tragika. Vzlic umiku pa učinkuje v razvoju viničarskega nastopa usodnost vseh spletk, ki sta jih bila zasnovala z Lahom. Anžur plača z življenjem, dasi je tudi sam žrtev.

Potrebna je tipična igra, ki se kaže tudi v maski. Na zunaj karakterizirata Anžurja zlobna posmehljivost in nesramnost. Od vseh se razlikuje s svojo »sportno« obležko, ki jo kaže nehote s tem, da si pogosto popravlja z obema rokama skunjič.

Lenart: je druga žrtev, ki pade po Lahovi krivdi. Mlad, borben fant, drzno pogumen, priča, kako so viničarji igrača v rokah delodajalca. Morda ne bi padel, če ne bi bil tako blizu Lahovemu sinu: to prijateljstvo je treba podčrtati, ker vsebuje v vseh nasprotjih civilizatoren element.

Lenart nastopa zelo odločno.

Poleg Anžurja in Lenarta je še vrsta drugih:

Granič: plašen, izgaran stavec, ki mu je sin Lenart pravo nasprotje;

Tunika: skromna hči, ki nima svoje volje;

Dremec, Jurančič, Cik, ki hodijo ravno pot;

Trbulek in *Guna*, ki jim je do denarja in vina, kakor mnogim drugim viničarjem, da izgube glavo in čast v pijači. Dva mladeniča, ki nastopita v družbi Andra ob koncu drame, naj pričata, da je mladina treznejša in samostojnejša.

V splošnem bilanca viničarskega sveta ni vesela (prizor, ko v V. dejanju Lah plačuje viničarjem!), njeno pasivnost skuša uravnati ugotovitev, da je to posledica vsega nezdravega družbenega okolja, z Lahom v osredju.

Ostale osebe niso v globlji zvezi z dejanjem drame.

Režija naj bi podala oba pola drame, rodbinskega in viničarskega, v dveh izrazitih črtah, ki gresta kvišku, kakor se skuša de-

nje poedinih aktov dvigniti proti koncu, da potem naglo upade. Začetki aktov so mirni.

Prva štiri dejanja: pomlad — polna sonca in svetlobe, peto dejanje: mrak, nato žarka razsvetljava!
J. Pahor.

Prihodnja dramska premiera

V četrtek, 30. t. m. bo v dramskem gledališču premiera znamenite angleške operne parodije »Beraška opera«, o kateri posnemamo po Paulu Wieglerju naslednje besede:

»Beraška opera« (ali kakor jo zdaj imenujejo Nemci »Dreigroschenoper«) je zelo neklasična kurioznost angleškega 18. stoletja. Na novo so jo v Angliji uprizorili pred kakimi petnajstimi leti, in sicer z novo glasbo. Krstno predstavo je imela leta 1721. Takrat so jo na odru »Lincoln Inn«-skega gledališča, ki je bilo sajasto od oljnatih svetilk uprizorili triinsedemdesetkrat zapored in vsakokrat je izzvala bučen krohot. Dame v ložah so si dajale kuplete, ki jih poje Poli, pisati na pahljače in subreta, ki jo je pela, se je nato poročila z nekim vojvodo. »Beraška opera« parodira junaško opero. Toda z njo so prišli na oder tipi, ki so se dotlej pojavljali le pri nenadnih nemirih na temnih vogalih, pred jetnišnico, v ječah ali na vislicah: tatovi, tihotapci, cestni roparji in prostitutke.

John Gay, prisklednik v mnogih plemiških hišah, je porabil infemalni humor tega tolovajskega življenja in pravi, da je »low life«, življenje najnižjega razreda s svojimi grehotami zelo podobno »high life«, življenju zgornjih.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

VINIČARJI

Scenograf: Inž. Ernst Franz.

Drama v petih dejanjih. Spisal Josip Pahor.

Režiser: Br. Kreft.

Marko Lah, veleposestnik	Cesar	Školan, (ravnatelj	Drenovec
Andro, njegov sin	Jerman	Lana, viničarka	M. Boltarjeva
Ljuba, njegova hči	Vida Juvanova	Stuma	Bratina
Granič, viničar	Daneš	Premec	Potokar
Lenart, njegov sin	Pianecki	Šurančič	Vertin
Tunika, njegova hči	A. Levarjeva	Šrbulek	Sever
Klema, Lahova uradnica	M. Danilova	Štik	Presetnik
Komisar, Lahov bodoči zet	Jan	Šuškinja pri Lahu	x x x
Anžur, Lahov zaupnik	Skrbinšek		

Viničarji, vinogodei i. t. d.
Mizico in pisalni stroj »Remington« prijaznosti posodila tvrdka The Rex.

ALPHABET

Author: Dr. Smith

First Edition

1. Introduction
2. History
3. Grammar
4. Vocabulary
5. Exercises
6. Appendix
7. Index

Page	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Number	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Copyright 1900

Published by The Author